

פרשת נצבים-וילך שנת תשפ"ו

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

אברהם אבינו ע"ה עדיין לא חל החיוב על זרעו אחריו, וי"ל דלא שייך חיובא מחמת שקיימו האבות, ולפי"ז י"ל דלא הוי חיוב תפלה מה"ת אלא דחכמים הם שחייבו להתפלל אותן התפילות שיסדו האבות.

אבל למ"ד תפלות כנגד תמידין תקנום, י"ל דס"ל דילפינן מקרא ולעבדו בכל לבבכם כדאיתא בספרי דברים (פרשת עקב פסקא מ"א) ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה, או אינו אלא עבודה ממש וכו' וכן בדוד הוא אומר תכון תפילתי קטורת לפניך וכו' עיי"ש, וכ"ה בריש מסכת תענית (דף ב:) ולעבדו בכל לבבכם איזהו עבודה שבלב זו תפלה עיי"ש, ונראה דמקרא אתינן לה דתפלה במקום קרבן, ומשו"ה כנגד תמידין תקנום ותפלה הוה מה"ת, ולפי"ז בהא קמיפלגי דמ"ד תפלות אבות תקנום ס"ל דחיוב תפלה רק מדרבנן, משא"כ למ"ד דכנגד תמידין תקנום ס"ל דחיוב תפלה מה"ת.

ולפי"ז י"ל דכל ענין תשלומין בתפלה לא שייך אלא למ"ד דתפלה אבות תקנום, דלדידיה תפלה הוה מדרבנן ושפיר י"ל דחכמים תיקנו גם דין השלמה, משא"כ למ"ד דכנגד תמידין תקנום ותפלה הוה מה"ת, מסתברא דכמו לגבי קרבן אמרינן אם עבר זמנו בטל קרבנו ואין בקרבנות דין תשלומין, כמו"כ י"ל לענין תפלה עכ"ד.

והיוצא לנו מזה דאי ס"ל תפלה מה"ת ותפלות כנגד תמידין תקנום אז י"ל דלא מהני תשלומין, משא"כ אי ס"ל דתפלה מדרבנן ותפלות אבות תקנום, י"ל דתשלומין מהני לתפלה.

ואיתא במסכת קידושין (דף כ"ג:), אמר רב הונא בריה דרב יהושע, הני כהני (לענין הקרבת קרבנות) שלוחי דרחמנא נינהו, דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצי עבדינן ואינהו מצי עבדי עיי"ש, והקשו התוס' (ד"ה דאמר) דבמסכת נדרים (דף ל"ה:) מיבעיא ליה להגמ' אי כהני שלוחי דידן נינהו או שלוחי דרחמנא, ולא איפשטא האיבעיא, ולמה לא פשטוהא דר"ה בריה דרב יהושע עכ"ק.

ובספר בנין שלמה על הרמב"ם הל' תפלה (פ"א-ה"א) כתב לתרץ קושית התוס' הנ"ל, דבמסכת קידושין (שם) פריך הגמרא על ר"ה בריה דרב יהושע, ולא, הא עבדא דאיהו לא מצי מקבל גיטיה ושליח מצי משוי, ומשני, ולא היא, ישראל לא שייכי

אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל: טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחטב עצין עד שאב מימך: לעברך בברית ה' אלקיך ובאלתו אשר ה' אלקיך כרת עמך היום: ואיתא במד"ר, הלכה, אדם מישראל שלא התפלל תפלת השחר, או תפלת מוסף, או תפלת המנחה, הרבה פעמים שלא פנה להתפלל, או מקוצר שהיה עושה צרכיו, או שהיה מהלך בדרך ושכח להתפלל, איזו שעה מותר לו להתפלל וכו', כך שנו חכמים, תפלת השחר עד חצות, תפלת המנחה עד הערב, תפלת הערב אין לה קבע וכו' עיי"ש, וצ"ב שייכות הלכה זו לפרשתן.

והנבס"ד, עפ"ימש"כ בספר שפע חיים ירח האיתנים (ח"א דף ס"ג) לפרש, דשאלת המדרש הוא במי שלא התפלל אי יש תשלומין לתפלתו, דבטור או"ח (סי' ק"ח) כתב, טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים וכו', כתב בה"ג טעה ולא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתיים, שכח ולא התפלל ערבית ושחרית יתפלל במנחה שלוש וכו', רצונו לומר כל זמן שלא עבר היום יש תשלומין לתפלותיו, אבל הרשב"ם כתב שאין תשלומין אלא כשנזכר בזמן תפלה ראשונה שאחריה, אבל לא נזכר עד שעבר זמן ב' תפלות אין לו תשלומין וכ"כ הרמב"ם וכו', ובשו"ע (סעיף ד') פסק המחבר כהרשב"ם.

ועי' שאל המדרש ונסתפק היאך הדין בחיסור כמה תפלות אם גם אז מהני תשלומין, וז"ש הרבה פעמים שלא פנה להתפלל וכו', ושאל עוד או שהיה מקוצר שהיה עושה צרכיו, היינו דגם את"ל דבב' תפלות לא שייך תשלומין שמא בגווני דהוה אונס וכו' אפילו לכמה תפלות איכא תשלומין, והשיב כך שנו חכמים, תפלת השחר עד חצות דוקא וכו' דס"ל להמדרש שאין דין תשלומין בתפלה כל עיקר ואף בנאנס, ולא כגמ' דידן.

ולכאורה יש לומר דזה אי שייך תשלומין לתפלה תליא בפלוגתא ר' יהושע בן לוי ור' יוסי ברבי חנינא במסכת ברכות (דף כ"ו:) אי תפלות אבות תקנום או כנגד תמידין תקנום עיי"ש, דלכאורה יש לעיין אי ס"ל דאבות תקנום, וכי מחמת כן נתחייבו בניהם אחריהם בחיוב גמור, והרי מצינו דקיים אברהם אבינו ע"ה כל התורה עד שלא ניתנה, ואפי"ה חזר הקב"ה ונתן התורה לישראל בסיני, ומשמע דבשביל קבלת

מבואר מזה דלענין מידי דמצי משוי שליח סגי בכך שהוא במקצת אותו מעשה, ולפי"ז י"ל דשפיר ישראל מצי משוי כהנים שליח, דהרי איתנייהו בתורת קרבנות במקצת, דהא כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה כדאיתא במסכת מנחות (דף ק"י), ולעולם הוי שלוחי דידן, וזה הוי כוונת הכתוב, דהנה קיי"ל במסכת ב"מ (דף כ"ב) דשליחות בעי דעת דמה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם עיי"ש, א"כ צריך הכהן לדעת של מי הוי שליח, לכך אמר הקב"ה צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה, דכל העוסק בפרשת עולה כאלו הקריב עולה, וז"ש הפסיקתא דלכך חזר והזהיר כאן דהם צריכין לימוד, דבלא"ה לא מצי משוי שליח עכ"ד.

היוצא לנו מזה, די"ל כהנים הוי שלוחי דידן, ולא תקשי מי איכא מידי דאנן לא מצי עבדינן ואינהו מצי עבדי, דאי ס"ל תפלות כנגד תמידין תקנום, וכיון דתפלות הוא בגדר עבודת הקרבנות, הו"ל בכלל מצי עבדי, ואי ס"ל תפלות כנגד אבות תקנום, י"ל דכיון דכל העוסק בתורה עולה כאילו הקריב עולה, הו"ל בתורת קרבנות מחמת הלימוד.

ובספר מתת יה (פרשת בהעלותך) כתב, דזה שאמרו חז"ל במסכת מנחות (דף ק"י), כל העוסק בתורה עולה כאלו הקריב עולה עיי"ש, זה תלוי אי ס"ל מעשה גדול מתלמוד או תלמוד גדול ממעשה, דאי ס"ל תלמוד גדול ממעשה שפיר דע"י לימוד נחשב כאילו הקריב קרבן, משא"כ אי ס"ל מעשה גדול מתלמוד אז צריך לקיים המצוות בפועל ממש עיי"ש.

ובש"ך על התורה פרשת בראשית (פרשה י"א-א) כתב, דלכן אין הולד יוצא מהול ממעי אמו, דהנה בילקוט שמעוני פרשת משפטים (אות שמ"ט) איתא, וגר לא תונה ולא תלחצנו וגו', חביבין הגרים, שלא מל אברהם אבינו אלא בן צ"ט שנה, שאלו מל בן שלשים או בן עשרים לא היה גר יכול להתגייר מבין שלשים ומעלה, לפיכך גלגל הקב"ה עמו עד שהגיעו לצ"ט שנה שלא לנעול דלת בפני הגרים הבאים וכו' עיי"ש.

ולפי"ז כתב בספר דברי שמואל (סו"פ לך לך) לפרש הפסוקים, ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו וגו' בעצם היום הזה נימול אברהם ר"ל דוקא בעצם היום הזה שהוא בן צ"ט שנה הובחר אברהם לימול עצמו ולא קודם לזמן זה, ומפרש הכתוב מילתא בטעמא ולמה באמת נימול בן צ"ט שנה ולא בן כ' או ל' שנה, ומפרש הכתוב מאת בן נכר נמלו אתו ר"ל כדי שגם בני נכר יכולים להתגייר ג"כ ולימול ג"כ אף בן צ"ט שנה, דאם היה אברהם נימול כשהיה בן כ' או ל' שנה, אז לא היה יכול בן נכר לימול אלא דוקא לכ' או לל' שנה כמו אברהם, ולא לבן יותר מכ' או ל', כי סבר שמא לא יועיל לגרים מזו והלאה, אבל עכשיו כאשר נימול בעצם היום הזה שהוא צ"ט שנה ע"כ גם בני נכר יכול לימול עצמו אף אם יהיה בן מאה שנה כמו שנימול אברהם עכ"ד, ומעתה אם היתה המילה שבה תלויה היהדות נקבעת

בתורת קרבנות כלל (שיהיו הן עובדים את העבודה), עבד שייך בגיטין, דתניא, נראין הדברים שהעבד מקבל גיטו של חבירו מיד רבו של חבירו (אם אינו מקבל גיטו משום דלא יצא הגט מרשות רבו מקבל הוא גט לחברו שאינו עבדו של רבו אלא של איש אחר דהא יצא הגט לרשות שאינו שלו), אבל לא מיד רבו שלו (אם היו שניהם של איש אחד) עיי"ש.

הרי מזה דאם שייך במקצת אותו דבר הו"ל בגדר מצי עבד דמצי משוי שליח, ולפי"ז למ"ד דתפלות כנגד תמידין תקנום, א"כ ישראל נמי איתנייהו בתורת קרבנות דהרי רמיא עליה חובת תפלה, וא"כ י"ל דמשו"ה כהני הוי שלוחי דידן כיון דכל ישראל נחשבו בגדר איתנייהו במקצת תורת קרבנות משום דתפלות כנגד תמידין תקנום והו"ל התפלה כעין עבודה, ועיין בטו"ז או"ח (ס"ק"ב סק"א) דלחד פירושא ואשי ישראל הכוונה על התפלות, דתפילה דהוא נגד הקרבנות נקרא אשי ישראל, הרי שהתפלה בגדר עבודת קרבנות, ומשו"ה שפיר י"ל דכהנים הוי שלוחי דידן.

ובזה מתורץ קו' התוס', די"ל דר"ה בריה דרב יהושע ס"ל דתפלות כנגד אבות תקנום, ולכן לדידיה העבודה הו"ל בכלל מידי דלא מצי עבדי, וע"כ ס"ל דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, אבל הגמ' בנדרים קאי להמ"ד דתפלות כנגד תמידין תקנום, והו"ל בכלל מצי עבדי, ולכן שפיר איבעיא ליה אי הוה שלוחי דידן או שלוחי דרחמנא עיי"ש, וכ"כ בספרו חכמת התורה פ' לך (דף שכ"ז) עיי"ש, והיוצא לנו מזה דאי ס"ל דתפלות כנגד תמידין תקנום, אז י"ל דכהנים הוה שלוחי דידן, משא"כ אי ס"ל דתפלות אבות תקנום, אז י"ל דכהנים הוה שלוחי דרחמנא.

ובספר חכמת התורה (פרשת צו דף ו) כתב לבאר מה דאיתא בילקוט ראובני (בפרשת צו אות י"ז) בשם הפסיקתא וז"ל, כבר הזהיר הקב"ה לישראל על עסק הקרבנות בפרשת ויקרא (פרשה א-ג) אם עולה קרבנו ושאר כל הזבחים העולות והשלמים והמנחות, אבל הם צריכים לימוד, לכך נאמר פרשת צו ללמד תורת עולה תורת החטאת תורת המנחה תורת השלמים עכ"ל.

והנה כוונתו מש"כ דהם צריכין לימוד, ואטו כל המצוות לא צריכין לימוד היאך הציצית והתפילין וכו', ולמה אמר בזה שצריכין לימוד, אך נראה דהנה חז"ל אמרו במסכת יומא (דף י"ט), אמר רב הונא בריה דרב יהושע, הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו, דאי ס"ד שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצינן עבדינן ואינהו מצי עבדי עיי"ש, אך לולי דבריהם הקדושים י"ל, לפי"מ דאיתא במסכת קידושין (דף כ"ג), ולא, והא עבדא דאיהו לא מצי מקבל גיטיה ושליח מצי משוי, ולא היא, ישראל לא שייכי בתורת קרבנות כלל (שיהיו הן עובדים את העבודה), עבד שייך בגיטין (אם אינו מקבל גיטו משום דלא יצא הגט מרשות רבו מקבל הוא גט לחברו שאינו עבדו של רבו אלא של איש אחר דהא יצא הגט לרשות שאינו שלו), דתניא, נראין הדברים שהעבד מקבל גיטו של חבירו מיד רבו של חבירו, אבל לא מיד רבו שלו (אם היו שניהם של איש אחד) עיי"ש.

מבטן ומלידה לא היה שייך ענין גירות, וכדי ליתן מקום לאומות העולם להתגיייר, לכן הולד אינו יוצא מהול ממעי אמו.

ובספר דרך אלשיך (דף מ"א. מדרש"ס) כתב לפרש הקרא בישעיה (פרק כ"ח-) כי צו לצו צו וגו', דהמפ' הקשו אם אברהם קיים ולמד אפילו ע"ת למה לא קיים מצות מילה, ותירצו להיות מצווה ועושה שמצווה ועושה עדיף משאינו מצווה ועושה, וכל המצות עוד יוכל לקיים משא"כ מצות מילה, וראיה שמצווה עדיף, שהרי ב"נ הקריבו עולות וכתוב צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה וגו', אף שידעו דינין העולה כדי שיהיו מצווים ועושים, וזה ביאור הכתוב, דקשה אם אברהם ידע כל התורה למה לא קיים מצות מילה, לז"א כי צו לצו שרצה להיות מצווה ועושה, וראיה שמצווה ועושה עדיף, שהרי צו בעולה שהיה כבר צו בב"נ שידעו דינין של עולה אלא צו לצו להיות מצווה ועושה עיי"ש.

הרי דיש לנו שני טעמים על מה שאברהם אבינו לא מל את עצמו עד שהגיע לשנת צ"ט, (א) כדי ליתן מקום לאומות העולם להתגיייר, (ב) כי רצה לקיים המצוה בגדר מצווה ועושה ובספר זכרון יצחק (פרשת לך אות ד') כתב, דלכן אמרו ישראל נעשה ונשמע והקדימו נעשה לנשמע, דאיתא במסכת קידושין (דף מ:), וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה (שם האיש) בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול וכו' עיי"ש, ולכן אמרו בתחילה נעשה שרומזו למעשה ואח"כ ונשמע שהוא בחינת תלמוד התלוי בשמיעת האוזן, להורות דמעשה גדול מתלמוד עיי"ש, וכתב שם עוד טעם דלכן הקדימו בני ישראל נעשה לנשמע, להורות דגדול שאינו מצווה ועושה, דהעדיפו לעשות בטרם יהיו מצווים מפי הגבורה עכ"ד.

ולפי"ז אי ס"ל גדול המצווה ועושה, א"כ מה שאמרו נעשה קודם לנשמע, להורות דמעשה הוא העיקר ולא התלמוד, משא"כ אי ס"ל גדול שאינו מצווה ועושה, וזהו הטעם שהקדימו נעשה לנשמע, ומעתה י"ל דתלמוד גדול מן המעשה.

ובזה יבואר שייכות שאלת המדרש, דכיון שאמר הכתוב אתם נצבים היום כלכם וגו' וגרך אשר בקרב מחניך וגו', ורמז להם דחביבין הם הגרים דנמנו יחדיו זה לצד כל ישראל, ולפי"ז י"ל דלכן לא מל אברהם אבינו אלא בן צ"ט שנה, ומעתה י"ל דאינו מצווה גדול ממצווה ועושה, וזהו הטעם שהקדימו נעשה לנשמע, ומעתה י"ל דתלמוד גדול מן המעשה, ולפי"ז י"ל דשפיר ישראל מצי משוי כהנים שליח, דהרי איתנייהו בתורת קרבנות במקצת, דהא כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה, ולפי"ז י"ל דתפלות אבות תקנום, ולכן נתעורר המדרש כאן אי יש תשלומין לתפלה, ומשני דבאמת ליכא תשלומין ודו"ק.

לאהבה את ה' אלקיך לשמע בקלו ולדבקה בו כי הוא חייך וארך ימים לשבת על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם: ואיתא במסכת שבת (דף י"ג.), תני דבי אליהו, מעשה בתלמיד אחד, שקרא הרבה ושנה הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה, ומת בחצי ימיו, והיתה אשתו נוטלת תפיליו, ומחזרתם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ואמרה להם, כתיב בתורה, כי הוא חייך ואורך ימך, בעלי ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה מפני מה מת בחצי ימיו וכו' עיי"ש, ודקדקו המפ' למה הביא האשה התפילין שלו בבית הכנסת, ומה היתה כוונתה בזה, עיין בספר שם משמואל (פרשת ויחי), ובספר זרע שמשון (פרשת אחרי), ובספר כסף נבחר (פרשת בשלח), ובספר משיב צדק להגה"ק ר' צדוק הכהן זי"ע בדרוש לבר מצוה (דף כ"ט.), ובספר חוט המשולש בפרשתן (שער הקטן).

והנבס"ד, דהנה בספר משיב צדק העיר, דלכאורה אין מקום לשאלתה, דהרי איתא במסכת קידושין (דף ל"ט.) שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ור' יעקב אמר שם מאי אריכות ימים לעולם שכולו טוב, ואיתא בירושלמי מסכת ברכות (פ"ב-ה"ח), דר' בון מת בן כ"ח שנה, ואמרו עליו, יגע ר' בון בתורה לכ"ח שנה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד למאה שנה, ואמרו עליו, משל למלך, ששכר פועלים הרבה, והיה שם פועל אחד והיה משתכר במלאכתו יותר מדאי, מה עשה המלך נטלו והיה מטייל עמו ארוכות וקצרות, לעיתותי ערב באו אותם פועלים ליטול שכרן ונתן לו שכרו עמהן משלם, והיו הפועלים מתרעמין ואומרים אנו יגענו כל היום וזה לא יגע אלא שתי שעות ונתן לו שכרו עמנו משלם, אמר להן המלך, יגע זה לשתי שעות יותר ממה שלא יגענתם אתם כל היום כולו עיי"ש, והרי ר' בון בודאי אדם כשר היה ואעפ"כ מת בחצי ימיו והיכן אריכות ימיו של זה, אלא לעולם שכולו ארוך, וא"כ מה שאלה על אותו תלמיד שמת בחצי ימיו, אריכות ימיו לעולם שכולו ארוך עיי"ש.

ולכאורה יש להביא ראיה דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, דאיתא במדרש רבה פרשת כי תצא (פרשה ו-א), ולמה התינוק נימול לשמונה ימים, שנתן הקב"ה רחמים עליו להמתין לו עד שיהא בו כחו וכו' עיי"ש, וכתב בספר מאיר עיני חכמים (ח"א סי' ס"ז אות ה'), דלכאורה קשה אמאי לא אמרינן דהמצוה יהא מגין על התינוק, וע"כ הטעם הוא משום דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא עיי"ש.

ובספר קול יעקב (פרשת שמיי) כתב לפרש המדרש וידום אהרן מה הול"ל וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דהנה חטאו של נדב ואביהוא היתה על שהציצו בשכינה, כמש"כ רש"י ז"ל עה"פ (שמות כ"ד-א) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלוקים וגו' עיי"ש, אך יש להוכיח ממצות מילה דמותר להסתכל בשכינה, שהרי אמרו חז"ל במדרש תנחומא פרשת

אמור (ס"י י"ז), דלכן אמרה תורה מילה לשמונה, כדי שיעבור עליו שבת ויראה את פני השכינה, וז"ש המדרש במעלת אהרן דשתק כשנעשו נדב ואביהוא על שהציצו בשכינה, דהיה יכול להתרעם ולומר דמהא דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, מטעם כדי שיראה את פני השכינה, מוכח דמותר להסתכל בשכינה, וא"כ למה נעשו, ועכ"ז שתק עכ"ד, הרי דמוכח ממצות מילה דמותר להסתכל בשכינה.

ובספר גור אריה פרשת בשלח (דף ט) מביא בשם אמ"ז הגאון בעל תורת חיים טעם על מצות תפילין, שבהם שם של ש-די שמשדר הקב"ה כל מערכת השמים, שכל האומות תחת המזלות, וישראל תחת הקב"ה להורות שאין מזל לישראל, ולכן דרשו חז"ל בברכות (י), וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש עיי"ש, ופירש"י במנחות (ל"ה:) ד"ה שם ה', שכתוב בהם רוב השם שי"ן ודל"ת עכ"ל, הפירוש דמכח תפילין ניכר שה' בעצמו נקרא עליך לשדר כל המערכות לכך ויראו ממך עכ"ד.

ולכאורה יש להביא ראיה דאין מזל לישראל, דאיתא במד"ר (ויקרא ד-י), א"ר אלעשא, גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה, כתוב בתורתכם אחרי רבים להטות, אנו מרובים מכם מפני מה אין אתם משוין עמנו בע"ז עיי"ש, וכתבו המפ' לתרץ, משום דאיתא במסכת כתובות (דף ט"ז), דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ולא אזלינן בתר רוב, וכל זמן שישראל יושבים וקבועים במקומם, הו"ל דין קבוע דקיי"ל כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, ולא צריכין לחוש לטענת המינים דהם רובא דעלמא, עיין בספר ישמח משה (ר"פ שמות), אך כ"ז א"ש בעת שישראל יושבים וקבועים במקומם, אבל בשעת שישראל ניידי ממקום קביעותם אז יש מקום שיתעורר טענתם דניזול בתר רובא עכ"ק.

ובספר ייטב לב פרשת שמות (דף ב:) כתב לתרץ, דהא דאמרינן דנידון אחר הרוב היינו ישראל בפני עצמן אחר רובן, וכמנ כן אומות העולם אחר רובן, אבל ישראל ואומות העולם אינם נכנסין יחד לדין כדאיתא במסכת ר"ה (דף ח:), ישראל ואומות העולם ישראל נכנסין לדין תחלה עיי"ש, כי אינן בסוג אחד כלל, כי העכו"ם יושבים תחת המזלות, משא"כ בבני ישראל אמרינן אין מזל לישראל עיי"ש.

ובספר נפתלי שבע רצון (פרשת ואתחנן) כתב, כיון דהשכינה לא זזה מכותל המערבי והוי קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, אך זהו רק אי ס"ל שכינה במערב אז י"ל דלא זזה השכינה מכותל המערבי, אבל אי שכינה בכל מקום אז ח"ו טענתם טענה עכ"ד.

ובמסכת ב"ב (כ"ה:) פליגי אי השכינה הוא בכל מקום או השכינה הוא במערב עיי"ש, וכתבו התוס' (ד"ה רוח מערבית), דבזה יובן הא דקרי קרא למערב אחור ולמזרח קדם כדרשין במסכת חגיגה

(דף י"ב:) אחור וקדם צרתי לענין מזרח ומערב, והיינו משום דשכינה במערב ופני השכינה למזרח, ולכן קרוי מערב אחור ומזרח קדם, ובהמשך התוס' איתא הגה"ה מרבינו יצחק בר יהודה דפירש, דכשנברא אדם הראשון היה פניו למזרח ואחוריו למערב וזהו דכתיב אחור וקדם צרתי, אך הקשו, דהיאך אפשר לומר דלכן כתיב אחור וקדם צרתי לפי שאדם נוצר ממערב ופניו היה למזרח, כי לא יתכן כי זה האדם פניו היה למזרח ואחוריו למערב למאן דס"ל דשכינה הוא במערב ע"כ הגה"ה.

וכתב בספר עיר בנימין למסכת סוכה (אות ב'), שמעתי אומרים לתרץ קושיית התוס', כי בדייקא נברא אדה"ר כן שיהיו פניו למזרח ואחוריו לגבי שכינה, להורות כי אסור להסתכל בשכינה, ולכן מיד בתחילת יצירת האדם היה פניו למזרח כדי שלא יסתכל בשכינה, אך כ"ז הוא אי ס"ל שכינה במערב, אבל אי ס"ל שכינה בכל מקום, ליכא ראיה דאסור להסתכל בשכינה מן אדם שפניו למזרח, כיון דשכינה בכל מקום עכ"ד.

ומעתה מבואר דלכן נטלה התפילין, דבאמת ליכא טענה אמאי מת בחצי ימיו, דהלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, כדמצינו גבי מילה דמלין לשמונה כדי שיתחזק כחו וכנ"ל, ולכן הבאתה התפילין בידה להוכיח דשכר מצוה איכא בהאי עלמא, דהלא הטעם על מצות תפילין הוא להורות דאין מזל לישראל, ומהאי טעמא אינם בטלים ברוב, ולפי"ז י"ל דס"ל שכינה בכל מקום, ומותר להסתכל בשכינה, ומהאי טעמא מלין לשמונה, ולא כדי שיתחזק כחו, ולפי"ז י"ל דאיכא שכר בהאי עלמא, וא"כ למה מת בעלי בחצי ימיו ודו"ק.

ב) עוי"ל, דבספר נחלת יעקב (פרשת ברכה אות ה') כתב, דגבי משה רבינו שפיר אמרינן דאפשר להיות מלך וכהן, לפי"ד המהרש"א במסכת קידושין (דף ס"ז) דלכן א"א לכהן להיות מלך, דהא מקום יש בראש להניח שני תפילין, ומלך צריך להלביש כתר מלך בראשו, ויש לו עוד מקום להניח תפילין, וכמו כן הכהן צריך להלביש את הציץ נזר הקודש בראשו, ויש לו ג"כ עוד מקום להניח תפילין בראשו, לא כן אם יהיה מלך וכהן וישא על ראשו הכתר והציץ, לא יהיה לו מקום להתפילין, ולכן אין מושחין כהונה למלכים עיי"ש.

וכ"ז יונח בכל האנשים, אבל משרע"ה שבשבילו נברא העולם כמבואר במדרש בראשית ברא וגו' בשביל משה שנקרא ראשית, והיינו טעמא דכל הנבראים שנתהוו מאדם הראשון נהנו מאכילת עץ הדעת שאכל אדה"ר, אבל משרע"ה היה מהקנה של אדה"ר, ולא נהנה מאכילת עץ הדעת שאכל אדה"ר, ולא חטא בעץ הדעת, ע"כ שבבילו נברא העולם, ונודע מש"כ הקדמונים דתפילין הוא כדי לתקן חטא אדה"ר, וכיון דמשרע"ה לא חטא, ע"כ לא היה צריך להניח תפילין, ושפיר היה יכול להיות כהן ומלך ביחד עכ"ד, מבואר מזה דהטעם דמניחין תפילין, הוא כדי לתקן חטאו של אדה"ר.

ובהואיל משה [שנת תשע"ו אות י"א] הבאנו מידידי הרה"ח מוהר"ר שלמה יעקב געלבמאן ע"ה שאמר לי בשם הרה"ק ר' שמעון מלעלוב זי"ע, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח:), דכשעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו וכו' מה אנוש כי תזכרנו וגו' תנה הודך על השמים וכו', אך משה אמר להם כלום יצה"ר יש לכם וכו' עיי"ש, וכתבו המפרשים דטענתם היתה שהתורה תנתן להם מכח דינא דבר מצרא, דכיון דהשראת השכינה הוא בגבהי מרומים, ע"כ יש להם דין מצרנים וזוכים בהתורה עפ"י שורת הדין, [עיי' בספר בני"מ במאמרים לחג השבועות (מ"ב אות ט)].

והטעם דלא קבלו המלאכים את התורה, משום שאין להמלאכים יצר הרע, והיצה"ר בא לו לאדה"ר כשאכל מעץ הדעת כמש"כ רש"י"ל (פרשה ב"ה) עה"פ ולא יתבששו וז"ל, שלא היו יודעים דרך צניעות להבחין בין טוב לרע, ואעפ"י שנתנה בו דעה לקרות שמות, לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע עכ"ל, ולכן אכל מעץ הדעת כדי שעי"ז יקבלו ישראל את התורה ולא המלאכים עכ"ד. ובספר ראש דוד (פרשת בשלח) כתב לבטל טענת המלאכים שהתורה שייכת להם מכח דינא דבר מצרא, דהלא בני ישראל בנים הם למקום, ולגבי בן ליכא דינא דבר מצרא כדקיי"ל בחו"מ (ס"ה קע"ה) עיי"ש.

וכתב בספר זרע ברוך ראשון פרשת עקב (ד"ה תירץ ט'), דאם בני ישראל נקראים עבדים, אז אין לנו לבוא עליו מצד שכר עבודתו שכר המצות דקיי"ל דאין שכירות משתלמת אלא לבסוף ועל כן אמרו שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, אבל אם בני ישראל נקראים בנים, אז אנו באים שיפרנסנו מצד הרחמים כרחם אב על בנים שמפרנס מכח רחמנות, ואז איכא שכר בהאי עלמא עיי"ש.

ומעתה מבואר הגמ', דלכן נטלה התפילין בידה, דמתפילין יש להכריח דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, דהטעם דמניחין תפילין כדי לתקן חטאו של אדה"ר, ולכאורה למה צריכין לתקן הרי יש לו אמתלא דאכל כדי שבני ישראל יקבלו את התורה ולא המלאכים, וע"כ דאין לו אמתלא, דהמלאכים בלא"ה לא יקבלו את התורה דאין להם טענת בר מצרא כיון דיש לנו דין בנים למקום, ומעתה ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, וא"כ למה מת בעלי בחצי ימיו ודו"ק.

וג' עוי"ל, דבספר יד דוד (פרשת בראשית עה"פ וישם ה' לקין אות) כתב וז"ל, וישם ה' לקין אות זהו תפילין כדאיתא בספר, ויתורץ עפ"י"מ דאיתא במדרש ילקוט (משלי פרק כ"ב רמז תתקנ"ט) בשם מדרש רבה (ויקרא פרשה כ"א ב) עה"פ ובתחבולות עשה מלחמה, ר' נתן ור' אחא בשם ר' סימון, אם עשית חבילות חבילות של עבירות, עשה כנגדן חבילות חבילות של מצות, עינים רמות, והיו לטוטפות בין עיניך, ידיים שופכות דם נקי, וקשרתם לאות על ידיך עכ"ל.

הואיל משה פרשת נצוי"י תשפ"ו דף ה

ובזה תבין בינה יתירה פירוש על הזוהר (ח"א דף כ"ח:) שכתב, ויעש ה' אלקים לאדם כתנות עור, דא תפילין, ועיין בילקוט ראובני (פ' בראשית), כי נודע שעל ידי חטא אדם נגזר מיתה על כל הנבראים, והוא ליה דין רוצח, כדאיתא בבראשית רבה (כ"א ט) ויגרש את האדם, שהרוח מזרחית קולטת כמו ערי מקלט, לפי שהיה לאדם הראשון דין רוצח, ולכן נצטוו חוה על דם נדה, לפי ששפכה דם, דמו של עולם, אם כן הוה ליה לאדם ואשתו דין רוצחים שופכי דמים, ולקלקלתם תקנתן מצות תפילין, שופכת דם נקי, וקשרתם לאות על ידיך, לכך נתן להם הקב"ה מצוה זו עכ"ל.

אך כ"ז לא יצדק אלא אי אמרינן דלולי החטא היה האדם חי לעולם וכל מציאת המיתה נתהוה על ידי חטא עץ הדעת, אך מצינו מדרשים חלוקים בזה, דמכמה מדרשים מוכח שתיכף מתחלת יצירת האדם נגזר עליו שלא יחיה לעולם, עיין במדרש תנחומא פרשת וישב (סימן ד), נורא עלילה על בני אדם, אמר ר' יהושע בן קרחה, אף הנוראות שאתה מביא עלינו, בעלילה את מביא, בא וראה כשברא הקב"ה את העולם, מיום הראשון ברא מלאך המות, מנין, אמר ר' ברכיה, משום שנאמר, וחשך על פני תהום, זה מלאך המות המחשיך פניהם של בריות, ואדם נברא בששי ועלילה נתלה בו שהוא הביא את המיתה לעולם עיי"ש, וכן איתא במדרש תנחומא פ' שמות (סימן י"ז), הרבה נתיחדו עד שלא באו לעולם, המות מתוקן היה שיכא לעולם, שנאמר וחשך על פני תהום, זה מלאך המות שמחשיך פני הבריות וכו' עיי"ש.

ואיתא בבראשית רבה (פרשה ט"ה) עה"פ וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, בתורתו של ר' מאיר מצאו כתוב, והנה טוב מאד, הנה טוב מות עיי"ש, ולהלן (אות ד') איתא, אמר ר' שמעון בן אלעזר, הנה טוב מאוד, זה שינה עיי"ש, וצ"ב במאי פליגי.

מתגברים, כחוט השני שפתותיך, במה שאמרו עבדיך נשאו ראש, היינו שהרימו ראש כלפי מעלה, לשעבד הכוונה והנשמה שבמות, וזהו על מה שהקדימו של יד לשל ראש עכ"ד.

ובספר שבתא דריגלא (דף נ"ד:) כתב הטעם דשכר מצוה ליכא בהאי עלמא וז"ל, טילטל הקב"ה שכון של עושי מצוה מן העולם הזה, כדי שיעשו באמונה, דאם יתן להם שכון בעולם הזה יעשו שלא לשמה, ולאפוקי ממאן דאמר במסכת פסחים (דף נ"א:) לעולם יעסוק אדם בתורה אע"ג שאינה לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה עכ"ל.

ומעתה מבואר טענת האשה במה שהבאתה התפילין בידה, דהלא הטעם דהקדימו תפילין של יד לשל ראש, כדי שיזכו לעשות הכל לשמו יתברך, ומתוך שלא לשמה באו לשמה, ומינה דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, ומעתה צודקת בטענתה למה מת בעלי בחצי ימיו ודו"ק.

ה) עוי"ל, דבספר שם דוד פרשת מטות (דף ס"ג:) כתב וז"ל, כי הנה נודע לכל מי שיש לו מוח בקדקדו, שעיקר כוונת תפילין הוא להניח שם שד"י על ראשו וזרועו, כדאיתא בשבת (כ"ח:), אמר אביי, שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני וכו', ופירש"י שי"ן של תפילין שיהא העור נקמט מבחוץ ג' קמטין ודומה לשי"ן, והרצועה נקשרת כמין דל"ת, ויש רצועה כפופה כמין יו"ד, דהיינו שד"י עיי"ש, אכן לפי"ז היה ראוי להקדים תפילין של ראש תחלה שהוא השי"ן והדל"ת, ואחר כך להניח של יד שהוא היו"ד, כסדר כתיבתו שד"י, אבל כמו שאנחנו מניחין של יד תחלה, א"כ השם שד"י בא בהיפך, היו"ד קודם לשי"ן דל"ת.

אמנם הנפקא מינה בזה בסברא זו הוא, אי צריך להניח התפילין כסדר כתיב שם שד"י בתורה הכתוב לפנינו למטה, ואז צריך להניח של ראש קודם של יד, שי"ן דל"ת קודם ליו"ד, או להיפך שצריך להקדים להניח של יד שהוא היו"ד קודם של ראש שהוא השי"ן דל"ת, כסדר כתיבת התורה למעלה, כי הנה מצינו שדרשו חז"ל במסכת שבת (דף ק"ה:), אנכ"י נוטריקון אנא נפשי כתיבה יהיבה, רבנן אמרי אמירה נעימה כתיבה יהיבה, איכא דאמרי אנכי למפרע יהיבה כתיבה נאמנין אמריה, ועל דרך זה איתא במדרש בראשית רבה (פרשה צ"ח-ד) שדרשו פחו כמים, חד אמר פחות חטאת וכו', וחד אמר להיפך זעת חרדת וכו', וכן רבים כהנה, וצריך להבין מאי בינייהו ובמאי פליגי אי דרשינן כסדר הכתוב או להיפך.

ונראה לי דפליגי בהא, דאיתא בילקוט ראובני (פרשת תרומה) ד"ה ככל אשר אני מראה, תתהפך כחומר חותם, למעלה התורה כתובה דרך תשר"ק, וא"כ יש לנו ג"כ לדרוש התורה בהיפך אתוון כמו שכתובה למעלה, וא"כ פליגי בזה, מאן דדרש אנכי וכל הפסוקים כסדר, ס"ל דדרשינן כמו שהתורה כתובה לפנינו, ומאן דדרש להיפך דורש כמו שהתורה כתובה למעלה.

ובזה יבואר מה שנטלה התפילין בידה, דהלא הטעם דמניחין תפילין הוא כדי לתקן חטאו של אדה"ר שגרם מיתה לעולם, ולא נגזר מיתה מיד בעת יצירת האדם, ומעתה הא דכתיב והנה טוב מאוד קאי על שינה, ומינה דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, ולכן באתה בטענה למה מת בעלי בחצי ימיו ודו"ק.

ד) עוי"ל, דבספר עצי חיים (פרשת מטות) כתב לבאר למה מניח קודם תפילין של יד ואח"כ של ראש, דאיתא במדרש שיר השרים (פ"ד-י) שערך כעדר העזים, עדרים שהלכו למלחמת מדין, שעלו מן הרחצה, שלא הקדים אחד מהן תפילין של ראש לתפילין של יד, כחוט השני שפתותיך, שאמרו למשה עבדיך נשאו את ראש וגו' עיי"ש.

וביאר הענין, דאיתא במנחות (דף ל"א:), כשהוא מניח תפילין, מניח של יד ואחר כך של ראש, דכתיב וקשרתם לאות על ידיך, והדר והיו לטוטפות בין עיניך, ויש ליתן טעם לזה, על פי מש"כ בבית יוסף חאו"ח (ס"י כ"ה), דבתפילין של יד משעבד אדם את גופו לה', ובתפילין של ראש משעבד הנשמה שבמוחו לה', ואיתא במסכת פסחים (דף נ"א:) לעולם יעסוק אדם בתורה אע"ג שאינה לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ולפי"ז י"ל, דלכן מניח של יד תחילה לשעבד גופו לעבודת הבורא ב"ה, דהרי גם בעבודה שלא לשמה הרי גופו משועבד לעבודת הש"י, רק שהוא אינה זכה וברורה במחשבות לבו, ואח"כ יניח של ראש לשעבד בזה גם הנשמה שבמוחו, היינו שיעשה גם בכל כוונתו ומחשבתו לשמה, והיינו שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ולכן צריך להניח קודם של יד דמשמע גם שלא לשמה, ואח"כ של ראש שהוא מורה על העבודה של לשמה.

ומבאר בזה מה דאיתא במסכת ר"ה (דף כ"ט:), והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו', וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלים עיי"ש, ולהנ"ל י"ל, דהמשנה מתמה וכי ידיו עושות מלחמה, ר"ל וכי בשביל ידיו לחוד היינו במה שמשעבדין גופו לחוד, ר"ל היינו עבודה אפילו שלא לשמה, בזה לבד גם כן היו מנצחין המלחמה, הרי עיקר ותכלית העבודה הוא שיהא הכל לשמו יתברך, ועי"ז מתרץ, כל זמן שהיו מסתכלין כלפי מעלה, היינו גם לשעבד הנשמה שהיא למעלה במוח שבראש ומשעבדין גם את לבם לאביהם שבשמים, וכאשר ירים את ידו למעלה לשעבד את הגוף לעשות הכל לשמה, בזה היו מתגברין.

וז"ש המדרש, שערך כעדר העזים שעלו מן הרחצה, עדרים שהלכו למלחמת מדין, שלא הקדימו תפילין של ראש לשל יד, שעל זה הטעם הקדימו תפילין של יד לשל ראש, כדי שיזכו לעשות הכל לשמו יתברך, ומתוך שלא לשמה באו לשמה, ומזה כי עבודתם היה לשמה ומסתכלין כלפי מעלה, ולכן היו

והנה אי טיגון אסור בבשר בחלב כתב בפליתי (ס"י פ"ז סק"ב) ובספר משען המים (שם), דתליא בפלוגתא אי יש אם למסורת או למקרא, דבמסכת סנהדרין (דף ט.) איתא, לא תבשל גדי בחלב אמו יכול בחלב היינו מנ"ל דהתורה אסרה בשר בחלב דילמא אסור לבשל בחלב, ואמרינן שם דלמ"ד יש אם למקרא לק"מ דהרי המקרא הוא בחלב, וקושית הגמ' הוא רק למאן דס"ל יש אם למסורת, ומסיק הגמ' אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא לא תבשל גדי דרך בישול אסרה תורה, פי' מדאפקיה קרא בלשון בישול עכ"ל דהתורה אסרה בחלב דאיכא בישול ולא בחלב דלאו בישול הוא אלא טיגון.

והנה למ"ד יש אם למקרא ופשטיה דקרא מוכח דהתורה אסרה בחלב, אפשר לומר דלא תבשל דאסרה תורה גם טיגון הוא בכלל, משא"כ למ"ד יש אם למסורת, דהא דידעינן איסור בשר בחלב הוא משום דאפקיה קרא בלשון בישול, לאפוקי חלב שאינו בישול אלא טיגון מוכח דדוקא בישול אסרה תורה ולא טיגון, ולפי"ז למ"ד יש אם למקרא וגם טיגון אסור עברו המלאכים על איסור בשר בחלב, משא"כ למ"ד יש אם למסורת שפיר אכלו בהיתור, ולפי"ז כשנדחו המלאכים מלקבל התורה מטעם שאכלו בשר בחלב עכ"ל דגם טיגון אסור ויש אם למקרא עיי"ש.

ואיתא במסכת שבת (דף ק"ט.), בעא מיניה רבי מר' ישמעאל ברבי יוסי, עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין (לעושר גדול כזה), א"ל בשביל שמעשרין שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר עיי"ש, וכן איתא במסכת תענית (דף ט"ז.), ואמר ר' יוחנן מאי דכתיב עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר וכו' עיי"ש.

ובספר לחמי תורה (דף ק"א.), כתב לפרש מאמר חז"ל בפרקי אבות (פרק ג' משנה י"א), מסורת סייג לתורה מעשרות סייג לעושר, דדרשא הנ"ל עשר בשביל שתתעשר א"ש רק למ"ד יש אם למסורת, דכיון דבגוף התורה לא הזכיר נקודות, שפיר י"ל דדרשינן תעשר בשי"ן ימנית, משא"כ למ"ד יש אם למקרא ואולינן בתר הקרי, וכיון דהקרי הוא בשי"ן שמאלית לא שייך לדרוש מכאן דזוכין לעושר, דבשי"ן שמאלית אין פירושו עשירות, וזה כוונת המשנה מסורת סייג לתורה היינו דיש אם למסורת, ולכן מעשרות סייג לעושר, דשפיר דרשינן עשר בשביל שתתעשר דזוכין לעשירות בשביל מצות צדקה עכ"ד.

ובזה יבואר אמאי הביאה התפילין בידה, דכוונתה היתה להוכיח דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, דכיון דתפילין צריכין להניח של יד קודם של ראש, משום דהולכין בסדר תשר"ק, וההוכחה לזה דלכן לא ניתנה תורה להמלאכים, דאי"ל דלכן לא ניתנה התורה משום שאכלו בשר בחלב, דכיון דהיה על ידי טיגון ליכא איסור בשר בחלב, וא"כ ס"ל יש אם למסורת, ודרשינן עשר בשביל שתתעשר, ומינה דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, וא"כ למה מת בעלי בחצי ימיו ודו"ק.

נמצא, דאי דרשינן התורה דרך תשר"ק כמו שהיא כתובה למעלה, א"כ יש להניח תפילין של יד קודם לתפילין של ראש, כי זהו דרך תשר"ק, תתהפך כחומר חותם, להיפך מכתובה שם שד"י למטה, ועל כן יש להקדים תחלה יו"ד של יד ואחר כך שי"ן דל"ת של ראש עיי"ש מה שהאריך בזה, וכ"כ בספר ברכה משולשת (מאמר פ"ו).

ואיתא במסכת שבת (דף ק"ד.), אמרי ליה רבנן לר' יהושע בן לוי, אתו דרדקי האידינא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותיהו, אל"ף בי"ת אלף בינה (למוד תורה), גימ"ל דל"ת גמול דלים וכו' עיי"ש, ובספר בני שמואל (דף ל.) כתב, דאי בסדר אבג"ד ניתנה תורה, א"כ כתיב קודם לימוד ואח"כ המעשה צדקה, ולפי"ז ס"ל תלמוד גדול ממעשה, משא"כ אי נימא דבסדר תשר"ק ניתנה, א"כ כתיב קודם מעשה צדקה ואח"כ לימוד, וממילא ס"ל מעשה גדול מתלמוד עיי"ש.

וכתב בספר פני יצחק (ח"ו דף י.) לסתור טענת המלאכים דהתורה שייכת להם משום דינא דבר מיצרא, דנקטינן מעשה גדול מתלמוד, והמלאכים אי אפשר להם לקיים התורה אלא ע"י תלמוד ולא על ידי מעשה, וכבר פסק הרמ"א בחו"מ (ס"י קע"ה סכ"ג) דכל היכא דאיכא פסידא למוכר ליכא טענת בר מיצרא, וכיון שאי אפשר להמלאכים לקיים התורה במעשה איכא פסידא למוכר עכ"ד.

אך איתא במד"ר שמות (פרשה כ"ח-א), באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטרין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישין הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו' עיי"ש, ובדעת זקנים (פרשת וירא) כתב בשם המדרש דהמלאכים אכלו בשר בחלב אצל אברהם, וזהו שאמר להם הקב"ה, והלא אתם אכלתם בשר בחלב אצל אברהם וכתיב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש.

וכתב בספר משען המים (פרשת מטות), ובספר דברי יואל לסוכות (דף קמ"ח), דהבשר בחלב שהמלאכים אכלו היתה על ידי טיגון ולא על ידי בישול, ומביא דברי המד"ר בראשית (פרשה מ"ח-ט"ו), א"ר חנינא, המעולה אחד מששים בחלב, והבינוני אחד מארבעים, והקיבר אחד מעשרים, ומבאר כוונת המדרש, עפ"י ש"כ היפה תואר דבאמת לא הביא אברהם את החלב כדי לאכול, רק להראות לפניו חלב השמן שממנו הוציא החמאה, וזהו כוונת המדרש, שהביא אברהם חמאה המעולה שהוא אחד מששים בחלב עיי"ש.

ולפי"ז נמצא דאכלו הבשר ע"י טיגון בחמאה ולא ע"י בישול בחלב, ומה שכתוב ויקח חמאה וחלב, לא היה כדי לאכול שניהם דרך החמאה היה לאכילה והחלב הביא רק להראות.

על עצמינו עול מלכותו באהבה על זה עצמו שקבלנו עלינו להתחייב להיות עדים על מלכותו ית"ש בכך שנקיים את מצוותיו, ע"ז שפיר מגיע לנו שכר בעוה"ז, ולכן על מה שהאמינו בה' ואמרו נעשה ונשמע וקיבלו עליהם ועל זרעם עול המצות להעיד על הבורא ית"ש, על קבלה זו שהכניסו עצמם שלא מן החיוב ראוי לשלם שכרם רב על פי פעלם.

ולפי"ז י"ל דאי ס"ל כר"ע דכללות ופרטות ניתנו בסיני, א"כ בדין הוא שיקבלו שכר על כל המצוות, שהרי מיד בהר סיני באנו מרצון להכניס עצמינו לעול כל התרי"ג מצוות, ועל דב"ז שבאו מעצמם איכא שכר מצוה בהאי עלמא וכנ"ל, משא"כ אי ס"ל כר"י ישמעאל דכללות ניתנו בסיני ופרטות באוהל מועד, וא"כ אין להחשיב את המצוות אלא לאחר שנתפרשו בפרטות באוהל מועד, ואז כבר היו כמחוייבים בעדות מעת מעמד הר סיני, ועל הכללות לחדר שקבלו ברצון בסיני לא שייך קבלת שכר, כי הכללות ללא הפרטות לאו מצות הן, ואילו על הפרטות שנאמרו אח"כ הרי היו מצווים ועומדים מכבר, ונמצא מזה דאי ס"ל כללות נאמרו בסיני ופרטות באוהל מועד נקטינן דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, משא"כ אי ס"ל כללות ופרטות ניתנו בסיני אז שפיר י"ל דשכר מצוה איכא בהאי עלמא עכ"ד.

ומעתה מבואר הגמ', דלכן נטלה התפילין בידה, דמתפילין יש להכריח דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, דהטעם דמניחין תפילין כדי לתקן חטאו של אדה"ר, ולכאורה למה צריכין לתקן הרי יש לו אמתלא דאכל כדי שבני ישראל יקבלו את התורה ולא המלאכים, וע"כ דאין לו אמתלא, דהמלאכים בלא"ה לא יקבלו את התורה משום דתורה חתומה ניתנה, ומעתה ס"ל דכללות ופרטות נאמרו בסיני, ומינה דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, ולכן באתה בטענה למה מת בעלי בחצי ימיו ודו"ק.

ז) עוי"ל, דאיתא במסכת קידושין (דף ל"ו.) בנים אתם לה' אלקיכם, בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרוין בנים, אין אתם נוהגין מנהג בנים אין אתם קרוין בנים דברי ר' יהודה, ר' מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרוין בנים שנאמר בנים סכלים המה, ואומר בנים לא אמן בס, ואומר זרע מרעים בנים משחיתים, ואומר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני א-ל חי, מאי ואומר וכו', וכי תימא כי לית בהו הימנותא הוא דמיקרו בנים, כי פלחו לעבודת כוכבים לא מיקרו בנים, ת"ש ואומר זרע מרעים בנים משחיתים (דהיינו עבודה זרה כדכתיב פן תשחיתון ועשיתם פסל), וכי תימא בנים משחיתים הוא דמיקרו בני מעלייא לא מיקרו (עוד לעולם), ת"ש ואומר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני א-ל חי (הרי דהורי מקור בני א-ל חי ע"י תשובה) עיי"ש, ולפי"ז דלר"מ דס"ל דאף בעובד ע"ז קרויין בנים מעלייא, ולדידיה שפיר מהני תשובה אף על חטא דע"ז.

ו) עוי"ל, דבספר ארץ החיים (תהלים מזמור ח') כתב לפרש מה דכתיב ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ וגו', כי המלאכים טענו שהקב"ה יתן התורה בשמים, ואם לפרסם שמו בארץ, כבר מפורסם ביציאת מצרים, אך התירוץ הוא כדאיתא בגמ' כלום מיתה יש ביניכם וכו', אך קשה יתן להם מה שאפשר לקבל והשאר יקבלו בני ישראל, ואם התורה חתומה ניתנה צריך אומה אחת לקבל כל התורה וכו' עיי"ש.

ובספר בית האוצר (כלל א' אות ד) כתב, דאי ס"ל תורה חתומה ניתנה, ע"כ שהתורה צריכה להינתן כולו בפעם אחד, אז מסתבר נמי דכללות ופרטות נאמרו בסיני, משא"כ אי ס"ל תורה מגילה ניתנה, א"כ אפשר להתורה להתחלק לפרקים, אז י"ל דכללות נאמרו בסיני ולא פרטות עכ"ד.

ובהקדמה לספר ים התלמוד עמ"ס בבא קמא (אות י"א), הביא מה שפירש אביו דברי המדרש (רות פרשה ה-ד) עה"פ ישלם ה' פעלך ותהי משכרתך שלימה תחת אשר באת לחסות, אמר רב חסא תחת אשר באת עיי"ש, והוא פלאי דמה מוסיף רב חסא על המקרא, ויל"פ עפי"ד הרשב"א ז"ל דלכן אמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, כיון שהמצות הן אות על אחדותו ית"ש, והיינו שבקיום המצות מעידין על מלכות שמים, ואם היו נותנין לו תיכף שכר היה כנוטל שכר להעיד דעדותו בטלה כמבואר במסכת קידושין (דף נ"ח:).

ואמנם בשו"ע חו"מ (סי' ל"ד סעיף י"ח וברמ"א) איתא, דהא דנוטל שכר להעיד פסול, הוא דווקא כשכבר ראה את העדות ומחוייב להעיד על הדבר ואם נמנע מלהעיד מוזהר הוא באם לא יגיד ונשא עונו, על כן אינו רשאי ליטול שכר על כך, אבל מי שאינו מחוייב להעיד ונוטל שכר כדי לילך ולראות הדבר כדי שיהיה עד בדבר מותר ליקח שכר עיי"ש.

ולפי"ז י"ל דאע"ג דישאל המקיים מצות אין ראוי לו לקבל שכר כדי שלא יהא כנוטל שכר להעיד, מ"מ גוי שבא ומכניס עצמו לחסות בצל כנפי השכינה, ולקיים מצוות השם שפיר בדין שיקבל שכר גם בהאי עלמא, והיינו כיון שבא מעצמו להתגייר ולקבל על עצמו את העדות הו"ל כמי שהולך לראות ולהעיד דרשאי לקבל שכר, וז"ש המדרש, דאמר הכתוב ישלם ה' פעליך שתקבל שכר בעוה"ז, והוקשה לרב חסא הלא קיי"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ע"ז מתרץ תחת אשר באת, רצ"ל דמהאי טעמא תקבל שכר גם בעוה"ז על שבאת מעצמך ליכנס תחת כנפי השכינה במה שלא נתחייבה כלל עכ"ד.

ובספר שער בנימין (דרוש י' דף ע"ר מדפח"ס) ד"ה ובזה, כתב לפרש בזה מה דאיתא במדרש אין ישראל ניזונין אלא בזכות אמונה, והיינו משום דנהי שאחר שקבלנו את התורה כבר מחוייבים לקיימה, וממילא אין בדין ליטול שכר בעד קיום המצוות, כי אין לקבל שכר על עדות ה', אבל על תחילת הקבלה שקבלנו

תלמוד גדול ממעשה, מעתה אין לומר דלכן מת משום שלא קיים המצות, דהלא כיון דתלמוד גדול ממעשה, והוא קרא ושנה הרבה וזה חשיבא טפי מקיום המצות, משא"כ אי ס"ל מעשה גדול מתלמוד, אז י"ל דלכן מת משום שלא דקדק לקיים המצות.

ובספר מאמר מרדכי (דף ס:) הביא מה שהובא בפירוש סידור במוסף של שבת וז"ל, ומזה תבין למה אין מניחין תפילין בשבתות וימים טובים, כי בימי החול הקב"ה מניח ארבע פרשיות של ראש והם עטרת לראשו יתברך, אבל בשבת ויו"ט מקבלין מן הכתר העליון שהוא למעלה מן הפרשיות, ולזה אין אנו מניחין תפילין בשבתות וימים טובים, כי אין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב עכ"ל.

ובספר מגדול דוד (פרשת נח) הביא מש"כ בספר שתי לוחות הברית דלכן אמר אשר הוצאתיך ולא אשר בראתיך, דאשר הוצאתיך היינו שהוציאם מבית עבדים מלאכי מעלה וכוכבים ומזלות ושאר צבא השמים ולכן לא יהיה לך אלהים אחרים דאין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, וכדי להורות הדין דאין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב אמר אשר הוצאתיך עכ"ד, וכתב המגדול דוד, דנמצא לפי"ז, דאי ס"ל טוב שנברא אז ע"כ לכן כתיב אשר הוצאתיך להורות דאין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, ואי ס"ל טוב שלא נברא אז אפשר לומר דחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב עכ"ד.

ואיתא בעירובין (י"ג:), תנו רבנן, שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה, הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא, נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא וכו' עיי"ש, וביאר המהרש"א במכות (כ"ג:), דנמנו שיש בתורה רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת, ונמצא דבבריאת האדם יש צד שכר וצד הפסד, דהלאוין ודאי היו מתקיימים לולא נברא, רק העשין אפשר של"ה מתקיימים, ולכן אמרו נמנו וגמרו ר"ל שבאו למנין שהלאוין הם יותר מהעשין, וע"כ גמרו והסכימו דנוח לו שלא נברא, כי הוא רחוק לשכר וקרוב להפסד כיון דהמ"ע מועטין מהל"ת עיי"ש.

ובספר פנינים יקרים (ליקוטים דף ק"א.) כתב, דאי ס"ל תלמוד גדול ממעשה, ואז יכול לקיים כל המצות על ידי לימוד תורה, אז הוי קרוב לשכר יותר מן ההפסד, ויש לומר טוב שנברא עיי"ש.

ומעתה מבואר דלכן נטלה התפילין, דבאמת ליכא טענה אמאי מת בחצי ימיו, דהלא י"ל דאף שקרא ושנה הרבה עכ"ז כיון דלא קיים המצות ודילמא מעשה גדול מתלמוד, ולכן הבאתה התפילין בידה להוכיח דתלמוד גדול ממעשה, דהלא אין מניחין תפילין בשבת, והטעם דאין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, ולפי"ז ס"ל טוב לאדם שנברא, והטעם דטוב לו שנברא משום דתלמוד גדול ממעשה, ושפיר עשה בעלי במה שעסק בלימוד התורה, ולא דקדק בקיום המצות, ולכן שאלה למה מת בחצי ימיו ודו"ק.

וכתב השפע חיים זצ"ל דפלוגתת ר"מ ור"י תליא בפירוש הכתוב דעו כי ה' הוא האלקים הוא עשנו ולא אנחנו עמו וצאן מרעיתו (תהלים ק-ג), דהכתיב הוא ול"א אנחנו עמו באלף, והקרי הוא ולו אנחנו עמו בוי"ו, ולפי הקרי יש לפרש דדייקא כאשר דעו כי ה' הוא האלקים שמאמינים בקודשא בריך הוא אז ולו אנחנו עמו, משא"כ אי פלחו לצלמא אינם בכלל עמו דאין קרוין בנים, משא"כ אי אזלינן בתר המסורת, יש לפרש דעו כי ה' הוא האלקים, ולא, כלומר אפילו אם ח"ו לא ידעו את השם ויטעו אחרי אלהי נכר הארץ מ"מ אנחנו עמו וצאן מרעיתו דבין כך ובין כך נחשבים בנים למקום, ועז"א במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם דרמזו על מה דכתיב ולא אנחנו עמו, והיינו דגם כאשר ייאמר להם לא באלף אפי"ה יאמר להם בני א-ל חי, ומינה מוכיח דגם כאשר יחטאו בע"ז ויהיו בבחינת לא עמי אתם אפי"ה יועיל להם תשובה ויאמר להם בני א-ל חי, ולכן ר"מ לשיטתו דס"ל במסכת כריתות (דף י"ט) יש אם למסורת, ס"ל דאפילו כשאין עושין רצונו של מקום ופלחי לצלמא נקראים בנים עכ"ד השפע חיים זצ"ל, מבואר מזה דלמ"ד יש אם למסורת מהני תשובה אף על חטא דע"ז.

והבאנו מש"כ בספר לחמי תורה (דף ק"ג), לפרש מאמר חז"ל בפרקי אבות (פרק ג' משנה י"ג), מסורת סייג לתורה מעשרות סייג לעושר, דדרשא הנ"ל עשר בשביל שתתעשר א"ש רק למ"ד יש אם למסורת, דכיון דבגוף התורה לא הזכיר נקודות, שפיר י"ל דדרשין תעשר בשי"ן ימנית, משא"כ למ"ד יש אם למקרא ואזלינן בתר הקרי, וכיון דהקרי הוא בשי"ן שמאלית לא שייך לדרוש מכאן דזוכין לעושר, דבשי"ן שמאלית אין פירושו עשירות, וזה כוונת המשנה מסורת סייג לתורה היינו דיש אם למסורת, ולכן מעשרות סייג לעושר, דשפיר דרשין עשר בשביל שתתעשר דזוכין לעשירות בשביל מצות צדקה עכ"ד.

ומעתה מבואר הגמ', דלכן נטלה התפילין בידה, דהטעם דמניחין תפילין כדי לתקן חטאו של אדה"ר, דאין לו אמתלא שאכל מעץ הדעת כדי שהמלאכים לא יקבלו את התורה, דהמלאכים בלא"ה לא יקבלו את התורה דאין להם טענת בר מיצרא כיון דיש לנו דין בנים למקום, וע"כ דבין כך ובין כך אנו בנים למקום, ומשום דס"ל יש אם למסורת, ודרשין עשר בשביל שתתעשר, ושכר מצוה בהאי עלמא איכא, ומעתה צודקת בטענתה למה מת בעלי בחצי ימיו ודו"ק.

ח) עוי"ל, דבספר זרע שמשון העיר, דהלא י"ל דלכן מת משום שלא דקדק לקיים המצות רק שנה וקרא באורייתא, אבל בחלק קיום המצות לא דקדק כל כך לקיימם עיי"ש.

ובפשיטות י"ל, דאיתא בקידושין (כ"ב:), וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה (שם האיש) בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול, נענה ר' עקיבא ואמר תלמוד גדול עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל

ט) עוי"ל, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח:), דבשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאה"ש לפני הקב"ה מה לילד אשה בינינו, אמר להם לקבל תורה בא, אמרו לפניו תנה הודך על השמים וכו', ומשה השיב להם, כתיב בתורה אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כלום למצרים ירדתם וכו' עיי"ש, הרי לך דלכן זכו בני ישראל לקבל התורה ולא המלאכים, מחמת שהמלאכים לא היו במצרים.

ולכאורה יש להעיר, דהנה המפ' הקשו דהיאך יצאו ישראל ממצרים קודם הזמן, דהגזירה היתה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, והם לא היו במצרים כ"א ר"ד שנים, ובספר ילקוט ראובני השלם פרשת בא (אות ק"ד) הביא מספר ציוני (פרשת לך לך) עה"פ והכעני אז בארץ וז"ל, בברית בין הבתרים כשנגזר גלות על אבותינו, ירדו מלאכי השרת למצרים, ושהו שם עד שבאו ישראל לשם ויצאו משם, כל אותו זמן היו המלאכים שם, וכשנגאלו ישראל יצאו המלאכים אתם, ולכן התחיל חשבון הגאולה מברית בין הבתרים שהרי המלאכים נשתעבדו מאותה שעה, והיינו דכתיב יצאו כל צבאות ה' אלו המלאכים עכ"ל, ועיין בבגדי אהרן פ' מסעי (דף ק"ד מוהפ"ט) בשם הוזה"ק ביום ההוא יצאו צבאות ה' שהמלאכים השלימו הזמן עיי"ש, וכיון דהמלאכים היו במצרים שוב נופל טענת משה כלום למצרים ירדתם, דהא לפי"ז היו במצרים, והדרא טענת המלאכים דהתורה שייכת להם.

אך איתא במד"ר פרשת בא (פרשה ט"ו-א), אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו, אמר להם כבר שלמו שנאמר (שה"ש ב-א) הנה הסתיו עבר, ופ' ביפה תואר (שם) דקושי השעבוד הדומה לסתיו השלים הגלות עיי"ש, ולפי"ז י"ל דהמלאכים לא היו במצרים.

אך איתא במסכת שבת (דף י:), אמר רבא בר מחסיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים עיי"ש, וכתבו התוס' (ד"ה ה"ג), ואע"ג דבלא"ה נגזר דכתיב ועבדום וענו אותם, שמא לא היה נגזר עליהם עינוי כ"כ אלא ע"י זה עכ"ד, הרי דקושי השעבוד הוא בשביל חטא דמכירת יוסף, וא"כ לא היה יכול להשלים הזמן דד' מאות שנה, וכתבו המפ' דתליא בהא, דאי נימא דמכירת יוסף נחשב לחטא אז קושי השעבוד בא לכפר על חטא דמכירת יוסף ולא השלים הזמן, משא"כ אי נימא דמכירת יוסף לא הוי חטא אז שפיר י"ל דקושי השעבוד השלים הזמן.

ואיתא במסכת עירובין (דף י"ג:), תנו רבנן, שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה, הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא, נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא וכו'.

עיי"ש, ובספר בגדי אהרן פ' בשלח (דף קנ"ג:) הביא מש"כ בזה"ק ובילקוט חדש ערך מלאכים, דמחלוקת יוסף והשבטים היתה, דקודם בריאת העולם יוסף אמר ליברוא האדם, דס"ל טוב שנברא, והשבטים אמרו אל יברא עכ"ד.

ובספר בא ישועה ונחמה פרשת נח (דף ט:) ופרשת לך (דף ט"ו:) כתב, דלכאורה דכיון דנוח לו לאדם שלא נברא א"כ באמת למה נברא, ותי' בשם המגיד שהקשה קו' יתירא מאחר דבעוה"ב אין שום אכילה ושתייה כי אם שיהנה מזיו השכינה, א"כ אחר שהנשמה היה מתחילה במקום גבוה למה נברא בעוה"ז, דאף שיקיים כל התורה לא יזכה כ"א לאותו המקום שהיה מתחילה, וא"כ מה עדיפא ליה בהבראו אדרבה יש לחוש אם יחטא דאפילו להאי מקום לא יגיע, ומתוך, דהנפש בעולם העליון נהנה מזיו השכינה, אבל זהו נהמא דכסופא בחנם, וכיון שיורדת לעולם ומסגל מצות ומע"ט קונה לו שכרו בדין, ושוב ל"ה נהמא דכסופא דבדין הוא שיטול שכרו אחר שהשלים עבודתו בעוה"ז.

וכתב דכ"ז נחא אי ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וא"כ כיון דאינו מקבל שום שכר מצוה בעוה"ז, אז שפיר י"ל דע"י ביאתו לעוה"ז יאכל נהמא בלי כיסופא, כי בדין הוא שיטול שכרו לעוה"ב כיון שלא היה ניתן לו שכר בעוה"ז, אבל אי ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא איכא הדקל"ד, דמה ירויח ומה נפקותא בבריאת האדם, ואי משום שיאכל נהמא בלא כיסופא ובדין יטול שכרו לעוה"ב, הא כבר קיבל שכר בעוה"ז, ומאן יימר שיש בדין ג"כ ליתן לו עוד שכר בעוה"ב, אם לא מרוב חסדו וטובו יתברך, וא"כ שוב הוה נהמא דכיסופא, וא"כ למה נברא האדם, ונוח לו שלא נברא עכ"ד, היוצא לנו מזה דאי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא אז י"ל דנוח לו לאדם שלא נברא, משא"כ אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא אז י"ל דנוח לאדם שנברא.

ומעתה מבואר הגמ', דלכן נטלה התפילין בידה, דהטעם דמניחין תפילין כדי לתקן חטאו של אדה"ר, דאין לו אמתלא שאכל מעץ הדעת כדי שהמלאכים לא יקבלו את התורה, דהמלאכים בלא"ה לא יקבלו את התורה כיון שלא היו במצרים, ומעתה עכצ"ל דיצאו ממצרים קודם הזמן דקושי השעבוד השלים, דהצדק הוא עם השבטים, דטוב לו שלא נברא, ומעתה ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, וא"כ למה מת בעלי בחצי ימיו ודו"ק.

י) עוי"ל, דבספר נאות יעקב (דף ג"ב:) כתב, דיש להוכיח מתפילין דגורעין ומוסיפין ודורשין, דאיתא במסכת סנהדרין (דף ד:) דצריכין ד' בתים בתפילין, דכתיב לטוטפת לטוטפת לטוטפת הרי ד' פרשיות, והקשו התוס' דלא מצינו ד' דהרי לא כתיב אלא ג' פעמים לטוטפת, דלא מצינו גבי ולטוטפת וי"ו בין פ"א לתי"ו, ותיירצו דגורעין ומוסיפין, וגורעין וי"ו מן ולטוטפת ושרינן בין פ"א לתי"ו והוי לשון רבים עיי"ש.

ונודע קו' המפרשים דהיאך לקח יעקב שתי אחיות, כיון דהאבות שמרו כל התורה עד שלא ניתנה, וכתב בס' שערי שמים (שער י"ז), דאיתא בסנהדרין (נ"ד:), כל ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה, בן נח מוזהר עליה, אין בית דין של ישראל ממיתין עליה (כגון חייבי כריתות אחרות אביו ואחות אביו ואשת אחי אביו ואחות אשתו), אין ב"נ מוזהר עליה דברי ר' מאיר (ר' מאיר אליבא דר' עקיבא אמרה דנפק ליה עריות בבני נח מעל כן יעזב איש וגר והתם חייבי מיתות הוא דכתיב), וחכ"א הרבה עריות יש (כגון כל חייבי כריתות) שאין בית דין של ישראל ממיתין עליהן, ובן נח מוזהר עליהן (ולרבנן אחרבו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה ור"מ לא דריש איש איש לרביי) עיי"ש, ולפי"ז י"ל דיעקב ס"ל כר' מאיר דאין ב"נ מוזהר על זה, וכיון שהיה להאבות דין ב"נ כמש"כ בפרשת דרכים, הותר ליעקב לישא שתי אחיות עכ"ד.

אמנם כתב שם (שער ט"ז) ד"ה ולבאר, דפלוגת ר"מ וחכמים תליא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, דר"מ ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן איש איש, ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, וחכמים ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם ומרבין מאיש איש דב"נ הוזהרו אף בעריות שיש בו כרת עיי"ש.

אך הרב"ז בשו"ת (ס' תרצ"ו) כתב לתרץ, דליעקב היה מותר ב' אחיות שהיה מהמרכבה משכינה הקדושה וצורתו חקוקה בכסא הכבוד ונקרא אל, כדאיתא במגילה (י"ח:), א"ר אחא א"ר אלעזר, מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל, שנאמר ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלקי ישראל, דאי ס"ד למזבח קרא ליה יעקב אל, ויקרא לו יעקב מיבעי ליה, אלא ויקרא לו ליעקב אל, ומי קראו אל, אלקי ישראל ע"כ הגמ', וכיון דאיסור עריות הוא משום דבפמליא של מעלה הוי זיווגי המדות בבחינת עריות כביכול, ואסור להשתמש בשרביטו של מלך, וכיון שיעקב היה בבחינת אל הותר לו להשתמש בשרביטו של מלך, ושפיר נשא שתי אחיות עכ"ד.

ובספר חידושי הגרשוני (פרשת ויצא) כתב, דלכן אמרין דיעקב אבינו לא מת ונשאר בחיים יותר מן אברהם ויצחק משום שהוא נקרא אל עיי"ש. ובספר נחלת יעקב (פרשת ויחי אות ט') כתב, דחז"ל למדו הא דיעקב אבינו לא מת מדכתיב תתן אמת ליעקב, וגורעין ומוסיפין ודורשין, גורעין הלמ"ד מן ליעקב ומוסיפין לתיבת אמת והוא לא מת יעקב עיי"ש.

ואיתא בקידושין (ל"ט:), ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה (באותו מתן שכר להוריעך שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, בשלוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך, ורבנן ס"ל (דף מ.) למען ייטב לך בעוה"ז, ולמען יאריכון ימך לעוה"ב עיי"ש.

ובספר המדרש והמעשה (פרשת יתרו) בעמק הלכה (אות ב') כתב, דר' יעקב ורבנן פליגי אי דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דרבנן ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ ליכא לפרש שניהם על עוה"ב, דתרי קראי על עוה"ב למה לי, וע"כ דלמען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימך לעוה"ב, וא"כ ע"כ דיש שכר מצוה בהאי עלמא, ור' יעקב ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ י"ל דשניהם קאי על עוה"ב, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד עיי"ש.

ומעתה מבואר הגמ', דלכן נטלה התפילין בידה, דמתפילין מוכח דס"ל גורעין ומוסיפין ודורשין, ולפי"ז י"ל דיעקב לא מת, משום דנקרא אל, ומהאי טעמא נשא השתי אחיות, ולפי"ז י"ל דס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ושכר מצוה בהאי עלמא איכא, וא"כ למה מת בעלי בחצי ימיו ודו"ק.

י"א (א) עוי"ל, דבספר זרע שמשון העיר, דהלא י"ל דלכן מת משום שלא דקדק לקיים המצות רק שנה וקרא באורייתא, אבל בחלק קיום המצות לא דקדק כל כך לקיימם עיי"ש.

והבאנו מש"כ בספר עצי חיים הטעם דהקדימו תפילין של יד לשל ראש, כדי שיזכו לעשות הכל לשמו יתברך, ומתוך שלא לשמה באו לשמה עיי"ש.

ובספר בן פורת יוסף (דף פ:) כתב, דנעשה ונשמע בא להורות דמתוך שלא לשמה יבוא לשמה, דאיתא במסכת אבות (פ"ג משנה ג'), כל שמעשיו מרובה מחכמתו חכמתו מתקיימת עיי"ש, כי מכח מעשיו ניכר שלמד לשמה כדי לשמור ולעשות, ולכן הקדימו נעשה לנשמע שיהא מעשיהם מרובה מחכמתם עכ"ד.

ובספר זכרון יצחק (פרשת לך אות ד') כתב, דלכן אמרו ישראל נעשה ונשמע והקדימו נעשה לנשמע, דאיתא בקידושין (דף מ:), וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה (שם האיש) בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול וכו' עיי"ש, ולכן אמרו בתחילה נעשה שרומז למעשה ואח"כ ונשמע שהוא בחינת תלמוד התלוי בשמיעת האוזן, להורות דמעשה גדול מתלמוד עיי"ש.

ומעתה מבואר דלכן נטלה התפילין, דבאמת ליכא טענה אמאי מת בחצי ימיו, דהלא י"ל דאף שקרא ושנה הרבה עכ"ז כיון דלא קיים המצות ודילמא מעשה גדול מתלמוד, ולכן הבאתה התפילין בידה להוכיח דתלמוד גדול ממעשה, דהלא הטעם דהקדימו תפילין של יד לשל ראש, כדי שיזכו לעשות הכל לשמו יתברך, ומתוך שלא לשמה באו לשמה, ומנא לן דס"ל מתוך שלא לשמה בא לשמה, דלכן אמרו נעשה ונשמע, ומינה דתלמוד גדול ממעשה ודו"ק.

ומעתה מבואר דלמה נטלה התפילין להוכיח תלמוד גדול ממעשה, דהלא הטעם דמקדימין תפילין של יד לתפילין של ראש, משום דעולם מן הצדדין נבראו, ולפי"ז שמים נבראו תחילה, וס"ל תלמוד גדול ממעשה ודו"ק.

י"ג) עוי"ל, עפ"מ ש"כ בספר קדושת יו"ט (סו"פ מטות) בשם הגה"ק מוהר"ם מלינסק זצ"ל לפרש הפסוק שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת וגו', וידוע דהאדם צריך לתקן קודם את מעשיו בהעבירות שעבר על הל"ת, ואח"כ יוכל להתחיל לקיים את המצות בקום ועשה, כי אם יקיים את המצות עשין קודם שעזב ותיקן את מעשיו הרעים בעשיית הל"ת, אז גם המ"ע שהוא מקיים, נחשבים לאפס ואין, וגם הוא בסכנה גדולה שלא יחטפנו הס"מ ר"ל, ולכן צריך עכ"פ לקבל עליו ליהרר מהיום והלאה שלא לעבור על הל"ת ואח"כ יקיים העשין.

וזהו פי' הפסוק שוא לכם משכימי קום היינו שמקדימין המצות של קום ועשה, מאחרי שבת שמאחרים המצות ל"ת שהם שב ואל תעשה, וזה דרך שוא ומהופך עכ"ד, והנה תפילין של ראש הוא באתגליא שהכל רואים עבודתה דוגמת המ"ע ונאמר ע"ז וראו כל עמי הארץ וגו', אך תפילין של יד היא רק באתכסא כטעם והיה לך לאות על ירך ולא לאחרים, ולכן מקדימין תפילין של יד לתפילין של ראש, דתפילין של יד רומז לסור מרע, ושל ראש לועשה טוב, להורות להקדים סור מרע לועשה טוב עיי"ש.

ובספר אור תורה (פתיחה אות מ"ד) כתב, דבחינת סור מרע ועשה טוב נרמז בפסוק בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, דאיתא בילקוט השמים אלו המלאכים, והארץ אלו ישראל (המילוי מן השמים כזה הא שן מם יוד מם בנמטריא קמ"א בנמטריא מלאכים, והמילוי מן הארץ כזה הא אלוף ריש צדיק בנמטריא תקמ"א בנמטריא ישראל), וידוע דמלאך בחינת עומד ואדם בחינת הולך כדכתיב (זכריה ג') ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה, ולסור מרע בחינת עומד בשב ואל תעשה שלא ילקל, ולעשה טוב צריך בחינת הולך בקום ועשה לעלות מדרגא לדרגא וכו' עיי"ש, הרי ממה שהשמים נבראו תחילה, מוכח דקודם סור מרע ואח"כ עשה טוב.

ובזה יבואר אמאי הביאה התפילין בידה, דכוונתה היתה להוכיח תלמוד גדול ממעשה, דכיון דתפילין צריכין להניח של יד קודם של ראש, משום דמקדימין סור מרע לועשה טוב, וילפינן לה ממה שהקדים בריאת שמים קודם לבריאת הארץ, ומינה תלמוד גדול ממעשה ודו"ק.

בברכת כתיבה וחתימה טובה!

להערות: hoilmoshe@gmail.com

י"ב) עוי"ל, עפ"מ ש"כ בספר שם דוד (פרשת מטות דף ס"ז) הטעם להקדים תפילין של יד לתפילין של ראש, דאיתא במסכת יומא (דף ב"ד), תנא כמאן דאמר מציון נברא העולם, דתניא, ר' אליעזר אומר עולם מאמצעיתו נברא, ר' יהושע אומר עולם מן הצדדים נברא עיי"ש.

וכתב המהרש"א (בחדושי אגדות), דאמצעיתו דקאמר ר' אליעזר היינו אבן שתיה שבציון עיי"ש, ואיתא במסכת סנהדרין (דף ל"ח), אמר רב אושעיא משמיה דרב, אדם הראשון גופו מבבל, וראשו מארץ ישראל, ואבריו (ידיו ורגליו) משאר ארצות עיי"ש.

אמור מעתה לר' אליעזר דס"ל מאמצעיתו נברא, דהיינו אבן שתיה שבציון, מן הראוי להקדים תפילין של ראש לתפילין של יד, שהרי מקום הראש שהוא בארץ ישראל נברא תחילה לשאר איברים, ועל כן ראוי להקדים תפילין שבראש קודם, ולדעת ר' יהושע דס"ל דמן הצדדין נברא העולם דהיינו משאר ארצות, לפי זה מקום איברים דהיינו ידיו נבראו תחילה קודם הראש, ולכן לדידה יש להקדים תפילין של יד קודם לתפילין של ראש עכ"ד.

ובגליון ישראל סבא (גליון ס"ה) כתב השפע חיים זצ"ל, דזה אי עולם מאמצעיתו נברא או מן הצדדין נבראו תליא אי ס"ל שמים נבראו תחלה או הארץ נברא, דאיתא במסכת חגיגה (דף י"ב), בשעה שברא הקב"ה את העולם, היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי, עד שגער בו הקב"ה והעמידו, שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמחו מגערתו עיי"ש.

ואיתא במד"ר בראשית (פרשה א-ט"ז) ארשב"י שמים וארץ נבראו כאלפס וכסויה וכו' וכ"א במד"ר ויקרא (פרשה ל"א), ולפי"ז למ"ד דהארץ נברא תחלה שפיר י"ל דתחלת הבריאה היה באמצע העולם והיה מרחיב והולך עד שהעמידו הקב"ה, משא"כ למ"ד דשמים נברא תחלה וא"כ מיד בתחלה הוקף הארץ כמין כיסוי א"כ לא שייך לומר דהארץ היה מרחיב והולך, וע"כ לדידה צ"ל דמן הצדדין נברא העולם עכ"ד.

ואיתא במסכת חגיגה (דף י"ב), בית שמאי אומרים השמים נבראו תחילה ואח"כ הארץ, שנאמר בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, ובית הלל אומרים ארץ נבראת תחילה, שנאמר ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים עיי"ש, ובספר מעשה רוקח (פרשת בראשית) כתב, דפלוגתא ב"ש וב"ה תליא אי ס"ל דתלמוד גדול ממעשה או מעשה גדול מתלמוד, דשמים וארץ לא נבראו אלא בשביל התורה ובעליונים לא שייכי מצות מעשיות, אך עיקר הלימוד הוא בישיבה של מעלה, ולפי"ז ב"ש סברי תלמוד גדול ממעשה ולכן השמים נבראו תחלה, וב"ה סברי דמעשה גדול מתלמוד ולכן הארץ נברא תחלה עיי"ש.